

mgr Norbert Konarski
Studia doktoranckie rok III
Numer albumu 311

Streszczenie pracy doktorskiej
pt. Wolność sumienia i wyznania w prawie polskim
na przykładzie służb mundurowych

Określenie prawnych granic wolności religii jest bardzo ważne dla prawidłowego funkcjonowania demokratycznego państwa prawa i dla społeczeństwa obywatelskiego.

W niniejszej rozprawie poszukuję m.in. odpowiedzi na pytanie, jakie rodzaje ograniczeń wolności religijnej są dopuszczalne w demokratycznym państwie prawa? Jest to jednocześnie pytanie o hierarchię pozostających w konflikcie praw i wartości, w szczególności wobec zasady równości oraz godności ludzkiej, jak również o społeczne konsekwencje nadawania priorytetu określonej opcji światopoglądowej.

Wybór przedmiotu mojej pracy doktorskiej pod tytułem „Wolność sumienia i wyznania w prawie polskim na przykładzie służb mundurowych” jest tematem rzadko dostrzeganym przez doktrynę. W konsekwencji jest nierozpoznany w dorobku literatury. Na wyborze poruszanego przeze mnie tematu zaważyła także aktualność omawianego zagadnienia w kontekście bieżących potrzeb. Potrzeby te są związane z możliwością korzystania przez człowieka w demokratycznym państwie prawa z jednej z podstawowych wolności - wolności sumienia i wyznania. Zakres podmiotowy wolności sumienia i wyznania obejmuje bowiem każdą istotę ludzką, bez względu na fakt obywatelstwa czy miejsca zamieszkania na terenie Polski. Również zakres przedmiotowy jest bardzo rozległy, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę, iż wolność sumienia i wyznania nie oznacza jedynie prawa do reprezentowania określonego światopoglądu, ale przede wszystkim prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem.

Rozprawa składa się z ośmiu rozdziałów.

W rozdziale pierwszym przedstawiłem pojęcie i charakter wolności sumienia i wyznania, uwzględniając zakres przedmiotowy jak i podmiotowy wolności sumienia i wyznania, ich granic oraz ograniczeń wolności sumienia i wyznania.

Rozdział drugi natomiast zawiera definicję religii, a także wskazuje powiązanie państwa i organizacji religijnych jak również ich rozdział.

Rozdział trzeci obejmuje rozważania na temat zagadnień przynależności religijnej. Uwzględnia on takie zagadnienia jak: przekonania religijne a przynależność religijna, świeckość instytucji publicznych, występowanie symboli religijnych w miejscach publicznych a także kwestię uzewnętrzniania przekonań religijnych.

Rozdział czwarty dotyczy ochrony prawa do wolności myśli, sumienia i wyznania w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, w tym uwzględnia postanowienia art. 9 Konwencji, dopuszczalność należytego uznania praktyk religijnych, kwestie uzewnętrzniania religii lub przekonań, nadzór nad miejscami kultu oraz zakres dyskryminacji na tle religii lub przekonań.

Rozdział piąty zestawia natomiast normy prawne a praktykę orzecniczą krajową i międzynarodową dotyczącą wolności sumienia i wyznania.

Rozdział szósty opisuje zasadę neutralności światopoglądowej władz publicznych i dotyczy takich zagadnień jak: bezstronność światopoglądowa jako konstytucyjna zasada prawa czy ukazując istotę wartości chrześcijańskich a także wskazuje wymóg neutralności w różnych dziedzinach życia zbiorowego.

Istotą rozdziału siódmego jest scharakteryzowanie wolności sumienia i wyznania na przykładzie funkcjonariuszy publicznych – służb mundurowych, i odnosi się do zagadnień: swobody wyrażania przekonań w życiu publicznym, uprawnień i ograniczeń umocowanych ustawowo w prawie polskim a także wskazuje wnioski *de lege ferenda*.

W rozdziale ósmym scharakteryzowałem powstanie i funkcjonowanie ordynariatów i duszpasterstw przeznaczonych dla służb mundurowych ze szczególnym uwzględnieniem pracy policjantów. Wskazałem także miejsce i rolę kapelanów policyjnych w kontekście zasady wolności sumienia i wyznania. W rozdziale tym wyszczególniłem również granice wolności sumienia i wyznania w ich aspekcie praktycznym oraz ukazałem kontrowersje i problemy na tej płaszczyźnie.

W przypadku zagadnienia przekonań światopoglądowych osób sprawujących funkcje publiczne, a dokładnie funkcjonariuszy mundurowych mamy do czynienia z potencjalnym konfliktem zasady neutralności światopoglądowej oraz normy przyznającej tym osobom wolność sumienia i wyznania. Kolizja ta powinna zostać rozstrzygnięta w sposób zapewniający maksymalny stopień ochrony wartości ustrojowych zabezpieczanych przez oba wchodzące w grę przepisy (art. 25 ust. 2 i art. 53 Konstytucji RP). Nie powinno ulegać wątpliwości, że osoby sprawujące funkcje publiczne korzystają, co do zasady, z wolności sumienia i wyznania. Jak stanowi art. 53 ust. 1 Konstytucji RP: „każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”. Słowo „każdy” odwołuje się do najszerszej możliwej klasy adresatów, obejmując potencjalnie wszystkie podmioty wolności i praw.

Wolność sumienia i wyznania przewidziana w Konstytucji RP obejmuje szereg szczegółowych uprawnień takich jak prawo do świętowania, czy prawo do manifestowania swojej religii, ale nadto także prawo do postępowania zgodnego z własnymi przekonaniami religijnymi. Z uwagi na tak szeroki zakres rzeczowej wolności częstokroć pozostaje ona w kolizji z przepisami prawa pracy, przewidującymi obowiązek pozostawania w gotowości do pracy i obowiązek wykonywania poleceń pracodawcy. Analiza uregulowań prawa pracy prowadzi jednak do wniosku o niepełnym unormowaniu obowiązków wynikających z prawa pracy z prawami wynikającymi z wolności sumienia i wyznania oraz leżących u ich podłoża obowiązkami natury religijnej.

Najpełniejszego uregulowania doczekała się kwestia niedyskryminacji oraz obchodzenia dni świątecznych, choć regulacje tej ostatniej kwestii rodzą wątpliwości co w rozprawie zaznaczam. Pominięta została kwestia wypełniania obowiązków religijnych w czasie pracy oraz odmowa wykonywania obowiązków i poleceń pracodawcy sprzecznych z przekonaniami religijnymi. Także kwestia manifestowania przekonań religijnych w miejscu pracy nie doczekała się wyraźnego uregulowania. W obecnym stanie prawnym, wobec braku regulacji szczególnych i prokonstytucyjną (prowolnościową) wykładnią przepisów prawa pracy, wydaje się, że należałoby opowiedzieć się za prawem odmowy wykonania obowiązków i poleceń pracodawcy sprzecznych z przekonaniami religijnymi oraz prawem manifestowania ich w miejscu pracy, jak również za prawem wykonywania czynności religijnych w miejscu pracy.

Należy jednak dążyć do odpowiednich zmian w prawie pracy jednoznacznie przesądzających te uprawnienia, ale zabezpieczającymi również w należyty sposób interes pracodawcy, w tym dobro państwa oraz społeczeństwa.

Ocena obecnie obowiązującego prawa pracy pod kątem zapewnienia przysługującej każdemu pracownikowi wolności sumienia i wyznania nie może być jednoznaczna. W ramach systemu prawa pracy bezpośredniej i stosunkowo wyczerpującej regulacji doczekała się właściwie wyłącznie kwestia dyskryminacji ze względu na religię i wyznanie. Niektóre kwestie zostały uregulowane poza systemem źródeł prawa pracy, jednak w sposób, który nie chroni w pełni wolności sumienia i wyznania pracowników (przepisy ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania w zakresie zwolnień od pracy na czas obchodzenia świąt religijnych). Niektóre inne aspekty o podstawowym zupełnie znaczeniu doczekały się jedynie regulacji szczątkowej w niektórych ustawach (odmowa wykonania obowiązków pracowniczych sprzecznych z wyznawaną przez siebie religią). Nie sposób nie zauważyć, że cały szereg istotnych z punktu widzenia zapewnienia w ramach stosunku pracy tej podstawowej dla jednostki ludzkiej wolności, nie doczekał się w ogóle unormowań (praktyki religijne w pracy, polecenia pracodawcy sprzeczne z zasadami religii wyznawanej przez pracownika, manifestowanie przekonań religijnych). Kwestie te są szczególnie widoczne na gruncie Kodeksu Pracy, którego miejsce i rola w systemie źródeł prawa pracy powoduje, że będę starał także uzyskać odpowiedź na pytanie czy Kodeks Pracy powinien zawierać bardziej szczegółowe regulacje z zakresu ochrony praw człowieka, do których należy przecież wolność sumienia i wyznania?, oraz dlaczego pomimo licznych nowelizacji na przestrzeni lat przepisów Kodeksu Pracy w dalszym ciągu ich nie posiada? Istotny jest zatem fakt, że kolejne zmiany regulacji dotyczące prawa pracy nie odnoszą się szczegółowo do poruszanego tematu.

Problematyka wolności sumienia i wyznania w prawie polskim na przykładzie służb mundurowych nie była dotąd opracowana w doktrynie prawa polskiego. Rozważania przedstawione w rozprawie dotyczyć będą zarówno kwestii teoretycznych jak i praktycznych związanych z tym zagadnieniem.

Celem rozprawy jest próba udowodnienia, że przepisy dotyczące wolności sumienia i wyznania w obszarze zawodowym są niejednolicie interpretowane, natomiast obowiązki państwowe stanowią granice wypełniania obowiązków religijnych. Do tak postawionej tezy pracy będą ograniczane przeze mnie poruszane zagadnienia. Pomimo nowelizacji przepisów na przestrzeni lat, w dalszym ciągu nie oddają one ich charakteru oraz przede wszystkim nie zawsze stwarzają możliwość wolności sumienia i wyznania.

W rozprawie chcę przeanalizować istotę wolności sumienia i wyznania na podstawie obowiązujących przepisów prawnych jak i występującej praktyki stosowania tych przepisów.

Od strony metodologicznej analiza przeprowadzona w niniejszej pracy oparta będzie na obowiązujących przepisach prawnych, poglądach doktryny oraz wynikach badań dotyczących ich analizy od strony praktycznej.

mgr Norbert Konarski
Studia doktoranckie rok III
Numer albumu 311

Summary
Freedom of conscience in Polish law on the example
of uniformed services

Defining the legal boundaries of the freedom of religion is essential for a democratic country governed by the rule of law and for a civil society to exist normally. Humans have the right to adopt, form or change their philosophical beliefs, including religious ones, participate in collective worship or involve in activities of non-religious organisations, join or leave freely philosophical organisations and follow the dictates of their conscience in their life choices. The aspect of freedom is also reflected in the right to insist that the State does not interfere with that sphere of life unless there are imperative reasons of overriding public interest to do so; the right to expect no compulsion to join any philosophical organisations or engage in any related activities such as rites or religious oaths in public institutions; non-discrimination on the grounds of professed philosophical beliefs; or the right to remain silent on that subject.

States and international authorities guarantee the ability to enjoy collective freedom of religion, the fundamental guarantees being the ensured absence of state coercion to participate or not to participate in activities of a confessional association or to follow a specific philosophy. Consequently, it is unacceptable to persecute individuals or communities on the grounds of their affiliation or manifestation of their beliefs as long as other values are not compromised. Non-discrimination, so defined, prohibits unfair treatment of people on the mere grounds of their religious affiliation. However, arguably, not all instances of differentiation between entities amounts to discrimination. Constraints based on freedoms of others and broadly understood social stability are justified and are laid down in national legislation and in international laws as shown in this paper. Thus, humans cannot be constrained by

the State in their civil or political rights as citizens on the grounds of their affiliation with a religious community.

The extent of constraints on the freedom should be marginal and confined to exceptions where such restrictions are required in the pursuit of certain overriding principles. States must avoid arbitrariness in their assessments whether the circumstances justify introducing restrictions so as to prevent providing an excuse for religious persecution. There are general principles governing any freedom and its constraints to protect the autonomy of individuals and ensure non-interference with their private sphere unless absolutely necessary. The Constitution of the Republic of Poland provides such regulation in Article 31.3, which introduces the so-called principle of proportionality. The principle requires that the enjoyment of freedom may only be restricted if it is indispensable in order to protect other values such as safety and security, social order, environmental protection, protection of public health and morality or freedoms and rights of others.

As for the issue of philosophical beliefs of individuals holding public offices, and specifically officers of uniformed services, there is an inherent potential for a conflict between the principle of philosophical neutrality and the standard which confers the freedom of conscience and confession. Such conflict should be resolved in such a way as to ensure the ultimate protection of the principles of state governance that are safeguarded by both relevant provisions (Article 25.2 and Article 53 of the Constitution of the Republic of Poland). There should be no doubt that individuals holding public offices do, as a rule, enjoy the freedom of conscience and confession, as set forth in Article 53.1 of the Constitution of the Republic of Poland.

Public officers are empowered to act under authority conferred upon them by the State and represent the Republic of Poland whether they are members of parliament, doctors attending to victims of accidents, teachers or government officials. A problem may arise where a public officer guided by his or her religious beliefs violates the above constitutional principle of impartiality. The status of a public officer is associated with a wide variety of roles and professions. Any threatened violation of the constitutional principle of impartiality is thus varied. An excessively devout MP or senator is not likely to compromise this principle as he or

she acts in a collective body intended by design to reflect a full range of views among the general public. Conversely, a public officer or a uniformed service officer who follows his or her religious beliefs in exercising his or her official duties is in the position to put the principle of impartiality at a major risk and to threaten the freedom of religious and philosophical beliefs of the public.

Any assessments of the applicable labour laws currently in force from the perspective of ensuring the freedom of conscience and confession to all employees cannot be straightforward. Basically, the system of labour legislation has only provided for direct and relatively comprehensive regulation in respect of discrimination on the grounds of religion and confession. Certain issues have been addressed outside the system of labour legislation, however, those regulations are insufficient to fully protect employees' freedom of conscience and confession (provisions of the Act on Guaranteed Freedom of Conscience and Confession to Obtain Leave of Absence for a Religious Holiday). Some other absolutely essential aspects have been only marginally regulated under other acts of parliament (refusal to perform employee duties that are contrary to the professed religion). It seems all too evident that a great number of issues of crucial importance to ensure that fundamental freedom for a human in an employment relationship have not been addressed at all (such as religious practices at work; employer's instructions conflicting with the codes of the employee's religion; or demonstration of religious beliefs). Those concerns are particularly valid for the Polish Labour Code which has a pivotal role and status in the system of labour legislation.

Despite amendments having been made over the years, the relevant laws and regulations still fail to capture the nature of or, more importantly, foster the freedom of conscience and confession at all times.

The objective of this thesis is to attempt to demonstrate that the laws and regulations regarding the freedom of conscience and confession in the professional and occupational context are subject to various interpretations while the official duties of uniformed service officers on behalf of the State delimit observance of any religious duties.

The question of the freedom of conscience and confession under the laws of Poland on the example of uniformed services has not been approached by legal commentators of Poland's system of law. The discussion presented in this paper covers both the theoretical and practical dimensions of the subject.

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'N. B. K.', is located in the middle right section of the page.